

Az ősmasszívum peremén – Tószegi Zsuzsanna fotói és Kovács katáng Ferenc tankái

NORVÉG ALBATROSZ ÉS SÚJTÓLÉG

Bendzsel Miklós megnyitója az Országos Idegennyelvű Könyvtár kiállításán

Kinek tréfa a nyíl s a vihar dühe szép
Charles Baudelaire: Az albatrosz

Absztrakt metaforák: norvég albatrosz és sújtólég

A Csendes-óceán északi pereméig honos, a Hawaii-szigeteki atollokon vagy a mexikói Guadeloupe-on költő viharmadár, a majd fél évszázados kort is megérő, háromméteres fesztávú szárnyakkal vitorlázó, *Baudelaire/Tóth Árpád* szavával „légi princ” látószöge és nyugodt siklása ötlik eszembe **Tószegi Zsuzsanna** norvég hegyeket, fjordokat, messzi tengerparti kistelepülést, viking sárkányfejű vízköpők díszítette fatemplomot megörökítő fényképei láttán.

Az időtlen nyugalom sugárzása mögött e jégkorszaki erózió alakította keskeny tengeröblök, a Spitzbergák-at megidéző gleccserek és hómezők, a játékos antropomorfizmussal szelídített hegységek, sziklák és fennsíkok, a norvég erdő megannyi fojtott nyugalmú szóképpel, ráadásul a japán ötsoros kötött tankák alakjában elbeszélve. A megtört Peer Gynt-öt szóló elemek hangját hallom – **Kovács katáng Ferenc** regőlő magyarázatai közepette.

Susogás a levegőben:
Dalok vagyunk;
nem daloltál el bennünket!
Nem szólhatunk:
elfojtottál bennünket.
Harmatcseppek (záporoznak az ágakról):
Ha kiomolhattunk volna,
a szívbe szúrt tövist kimoshattuk volna...
Tört fűszálak: Művek vagyunk;
sosem születhettünk meg.
Elsorvadunk:
kétség elölt bennünket.

(Ford. Kúnos László és Rakovszky Zsuzsa)

A téli természetvarázslás sámáni ereje hivatott megőrizni minket a metán és a levegő elegyének lehetséges robbanásától: az itt egymásnak feszülő erők tengermélyi és hegymagasi gyürkőzése a Laurentia és a Baltica őskontinensek 400 millió évvel ezelőtti ütközésének eredménye.

Szóképek aurája

A szó és a kép kölcsönhatásának hullámverése, az előbbit megvilágosítani, illuminálni hivatott ábrázolásoknak a kódexektől a modern könyvillusztrációig születő íve ismerős érzékszervi és intellektuális tapasztalat.

A fotó- és az írásművész fordított eljárású együttműködése ritkább, kevésbé formalizált „salto mortale”: hiszen elterjedt ítélet szerint a képet nem kell és lehet elégségesen „megmagyarázni”, annak önállóan kell „megállnia”.

Zsuzsanna fotói Ferenc számára olyan ismert és fantáziagyújtó tájak és élmények hordozói, amik visszhangbresztő erejükkel értelmező és hangulatkövetítő szinergiákat szülnék. A puritánság oltárán feláldozott színek a mi befogadó lényünk privát reflexeiben lobbannak fel: ...S égtek lelkemben kis rőzse-dalok: Füstösek, furcsák, búsak, bíborak. Arról, hogy meghalok ... Ám fontos megjegyeznünk, hogy gyermekkorunk olyan lehetséges élményei, mint a La Fontaine mesék Doré-rajzainak, vagy Defoe Robinson Crusoe-története revelatív metszeteinek fekete-fehér jelenetei – nos ezek a fantáziánkkal színes életre keltett gazdag monokrómok egy életre retínánkba égnek.

Bennet, De Beurepaire, Féret, Riou és a többiek – Verne Gyula Hetzel-féle kiadásának illusztrátorai, akár csak az 1863 és 1905 között megjelentetett 54 kötetes A rendkívüli utazások sorozat (illetve a magyar Fanklin-féle sorozatok) képálmodóiként a kalauzunk méltán előhívott referenciái e norvég képsorhoz.

Mielőtt végig pásztáznánk a tizenhét kép és kommentár impozáns során, tegyük fel a kérdést Shakespeare után mások mellett Babbitssal szólva: mi néki Hecuba, s ő Hecubának? Miért éppen Norvégia? Kinek mit tartogat az Aurora Borealis, a Brent-tenger olajkincse és a világ diplomáciai elhivatottságának legjava?

Más szavakkal: miképp válik, válhat kevesek kivételes tapasztalata sokunk tanító létkérdéseivé? A norvég táj magyar fényecsettel és a japán vaka-költészet magyar ajkú szó-permetével – értékes létgyakorlattá?

Norvég minta – személyes közelítések

Észak rojtos, gyűrött terítőszegélye, a Skandináv-hegység svéd tájba fúródó ellaposodása, a Spitzbergák rejtőzködő biztonsága a világ élelmiszerellátásának biztosítékeként szolgáló magbank otthonául. A.B. Breivik, Oslo és Utøya 77-szeres gyilkosa 2011-ből és az 1901 óta odaítélt Nobel Béke-díj fővárosi városházi átadása, többek között a menekültügy nemzetközi úttörőjeként elismert sarkvidéki kutatónak, Fridjof Nansennek 1922-ben. Az Ibsen Peer Gynt-jét a szerző felkérésére megzenésítő Edvard Grieg.

A hírlapolvasás lapályai és a magas műveltség ormai (vagy éppen fordítva) csakis a személyes tanúságtétellel adhatnak érvényes választ a hamleti kérdésre. Csak ilyen dikcióval érdemelhet figyelmet a méltató igyekezet.

Tehát nem csak az előbb idézett tényforgácsok hímzik tele tudásunk függőnyeit ... az unokáink norvég mintás sálja, sapkája és pulóvere értékes vásárfia, ahogy Murakami Hariku Norvég erdő című regényének Beatles-áthallása is visszhangozhat a fülünkben: Isn't it good Norwegian wood ... s később: This bird had flown ... azaz azzal a mesés „anyaggal” meglépett a jómadar...

Vagy a múlt pénteki egészen kivételes Pantha Rei – koncert a MOM Kult-ban, ahol a Szalay-fivérek, a világhírű asztrofizikus kozmológus Sándor és a szintetizátor-konstruktőr András előadták fél évszázaddal korábbi, Victor Mátéval közös, egyetlen egyszer előadott Peer Gynt – átiratukat ...

S miközben a közelmúltban emlékeztem Thor Heyerdahlra, a Kon Tiki-expedíció vezetőjére, mennyire sajnálom, hogy csodálójá, Nagyanyám nem olvashatja Kun Árpád érzékeny, az afrikai Beninből a jóléti Norvégiába érkező és ott a megváltó szerelem révén új hazára lelő Aimé Billion történetét.

Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.

olvassuk József Attila Esméleté-ben, s csodálkozhatunk rá életünk ismeretek és élmények batikolta, gazdag szövésű vásznára: hajszálerek és bűvópatakok, rejtőzködő tapasztalatok hálójában, de távoli világokkal is összeköttetésben létezőnk, szomjunkat az ő karsztforrásaikból is oltva.

Képmező és szóvirág

A fotográfia másfél évszázados eluralkodása az ismeret és befogadás világában egyetlen emberöltő alatt is tektonikus mozgásokat ébreszt a tekintet, észlelés, percepció, az ismeret, a tudás, a tükrözés, kivetítés, szemlélet egymásra építkező örvényében.

A fölfedező, dokumentáló, a látó szem modulálta üzenetközvetítő szerep a technikai objektivitást a módszer immár harmadik évszázadában megtanulta kiaknázható erőforrásként hasznosítani: bizonyoság erre a National Geographic műhelye csakúgy, mint a magyar természetfotó széles körben elismert, sokáig kortárs iskolája.

Tószegi Zsuzsanna kamerája azonban úgy tárja elénk a szilaj fenséget, hogy nem mond le arról az elragadtatásról, amit talán Walt Whitman hangja közvetít a legavatottabban, egy másik kontinensen, a 19. századi hőskorból:

SZELLEM, KI FORMÁLTAD E TÁJT

(Íródott a Platte Cañonban, Colorado)

Szellem, ki formáltad e tájt,
E széthányt, zord rőt sziklaröngöket,
E szertelen, égvágyó ormokat.
Szurdokokat, örvénylő, szűz folyókat, e pőre frissességet,
E vad, formátlan tobzódásokat – csak ők tudják, miért –
Szilaj szellem – ismerlek – rokonság van miköztünk,
Műveim szilajak – csak ők tudják, miért...

(Ford. Jékely Zoltán)

A borgundi fatemplom a több mint ezer középkori keresztény norvég fatemplom máig épen fennmaradt mindössze 28 példájának egyike. Először 1342-ben említik írásos formában, a dendrokronológiai adatai alapján 1180 körül vághatták ki a faanyagát, építették meg ezt a hollumi mellett ma ismert legrégebbi templomot. Halpikkelyzsindelyes tetőzete csorgatja ránk az isteni kegyelmet és a bő csapadékot, négy égtájnak szegzik zömök testéből tornyosuló égi lajtorját a viking hajók sárkányfejű pogány sarokormai.

Négyszakasos Baedeker – tanka kalauzol Borgund királyi útján. Az 5-7-5-7-7 szótagszámú ötsorosok a haiku-műfajon innen és túl: főként magyaráznak.

Hófodros vulkánkúpok sötét tömegek satujában, fjord vagy tó tükrében mosdva, felettük lomb- vagy gallyseprű hajtja a fellegeket: ez a norvég zsáner kikerülhetetlen, ám a japán természet csendéleteivel való transzcendens rokonságuk nagy felismerés, ami a japán porciózású olvasatokat bennfentes, karnyújtásnyira megélt vallomásokká avatja.

Igazgyöngyre bukkanunk a szétnyílt sziklás kagylószárnyak övezte fehér kastélyházikó és világítótorony megörökítésében: a krónikásköltőtől csenjük saját szavainkat vagy viszont: sokszor az élőbeszéd köznapisága segít neki úrrá lenni a megilletődöttségen ...

Hamsun és Nansen, a kitartás már-már irracionális bajnokai, Ibsen és Grieg, (akit Liszt is nagyra tartott, aki Debussy és Bartók harmóniavilágát a norvég népdalkincsből töltekezve megelőlegezte, s akinek zeneiségét Debussy „hóba csomagolt bonbon”-ként méltatta): ők mind fel- és áttűnnek e trollok tarkította északi köd- és páragomolyok habfürdőiben.

Elhagyott nyaralóház, kaszálói menedék: felidézett nyomravezetők számomra Jørgen Smith norvég szakmai barátomnak ahhoz a Bodø-höz közeli, fjordparti 300 éves családi kőházához, amelynek nehezen felfűthető, zúzmótakarós békéjéről oly sokat hallottam tőle.

ANALÓGIÁK TÜKRÉBEN

Minél többször mélyedtem el egyes képek mélységeiben, annál erősebb, a saját értékeiket erősítő analógiák árasztották el teljes valómat. Vegyünk három helyszínt, legyenek ezek az Ósmasszívum peremén, a Jónás, a bálna partkontúrjára települt apró madársor és a ködszökőár/patakuhatag képpárja. Nos ezek ereje, hatása hasonlatos a japán Hokusai Fudzsi-hegyet megörökítő fametszet-sorozatainak némelyik darabjához, elég csak a Kanagawai nagy hullám berlini kék színű nyomatára gondolnunk: a hullámok taraját van Gogh karmoknak látta, Debussy ennek láttán komponálta A tenger című szvitjét (1903-05), s ihletője Rilke egyik versének.

Tószegi Zsuzsanna alkotó mintavétele a vizuális időtlenségből, Kovács Katáng Ferenc fegyelmezetten érzékeny krónikája a látvány keltette utórezgésekről: kettősük szünesztéziája sokunkat ajándékoz meg a többes érzékelés kivételes adományával.

Fjord mentén várja
gazdája érkezését.
Szél ostorozza
körülfonja a házat,
kéményt keres, hiába.

*Ablak meséli
azelőtt sosem látta
mi most látható
azelőtt a napok sem
ismertek ismeretlent.

Valaki^[SEP]jön majd.
Dohányt sodor, letöri
az ernyősvirág
pudvás szárát, mohával
szigeteli a tetőt.

Háttal az ajtó
elé ül, körmére ég
a cigaretta.
Vaksi ablakok mögött
rejtegeti a magányt.

*Jon Fosse: Szem a szélben

Résnyi ajtó, s a
magas küszöb elriaszt
betolakodó
állatot. Tető alatt
füstnek – hosszanti nyílás.

Tanyától távol
menedék a kaszálón,
ha nem végeznek
időben a munkával.
Tájba simuló halom.

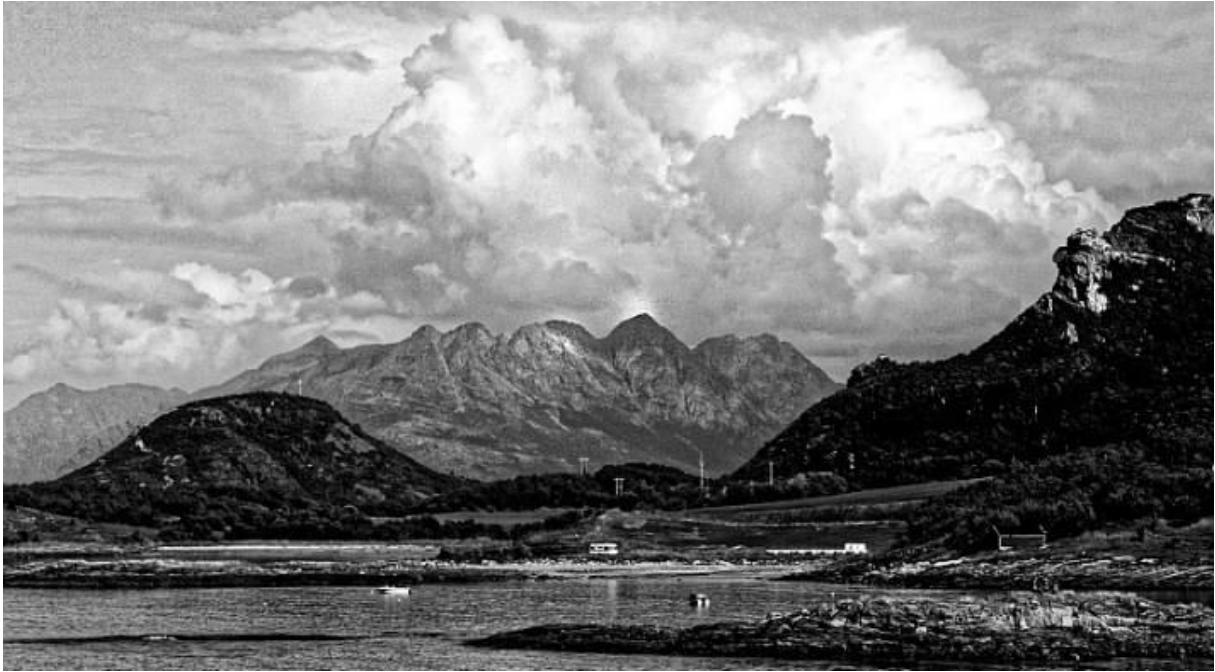

Borgund községben
viking hajók sárkányfej
orrdíszével.
Hegyeket összekötő
Királyi út peremén.

E középkori
norvég dongatemplomot
András apostol
névére keresztelték.
Az ezer hasonlóból

huszonnyolc áll még.
Ezeregyszáz-nyolcvanban,
télvíz idején
vágták ki faanyagát.
Halpikkelyzsindely fedí

többlépcsős tető-
szerkezetét, tornyait.
Faragványai
pogány jelképek, tárgyak:
észak mitológia.

Rézkarc egy Verne
regény fényes oldalán.
Felhő-oroszlán
bogárhát hegyek fölött.
Büszkén lobogó sörény.

Lakókocsi-park.
A vízen csónak pihen.
Észak szürkeség.
Troll torz feje jobbra fent.
Vihar után néma csend.

A kiállításmegnyitó szövege megjelent az [Új Nautilus honlapján](#) 2022. május 3-án.
Közzétéve a szerző engedélyével.